

Sončevi mrki, popolni ali delni, so zagotovo med najpopularnejšimi nebesnimi pojavi, ki jih ljudje opazujejo že od nekdaj. Pa tudi kolikor toliko jih razumejo.

Odvisno od lege kraja na Zemlji nekatere mrke opazujemo primerneje kot druge. Ene mrke opazujemo tudi bolj navdušeno kot druge, kar je večkrat odvisno od predhodne navdušenosti in zavzetosti medijev (reklama) ali tudi kakšnih posameznih krajevnih navdušencev za mrke in se to prenaša na morebitne bodoče opazovalce. Tu pišemo o pisnem dokumentu opazovanja delnega Sončevega mrka, ki so ga opazovali menihi kapucini na naših tleh v Valvasorjevem času (sredina 17. stoletja). Zabeležili so potek mrka in napisali poročilo. To je bilo pozneje natisnjeno na letaku (plakatu), ki se je ohranil do današnjih dni in tako tudi to opazovanje.

Prvo dokumentirano poročilo o opazovanju delnega Sončevega mrka iz naših krajev

Sedem kapucinskih menihov je pozimi potovalo iz Ljubljane v Vipavski Križ. Dne 28. 1. 1664 zjutraj in dopoldne so bili priča ali bolje rečeno so po svoje doživljali in doživeli delni Sončev mrk. Začel se je po 7 uri in 46 minut¹ zjutraj po njihovem času, ko so bili na svoji poti kakšne 4 km od Vrhnike proti Logatcu. Na mrk opozorjeni kapucini so se tam ustavili, se umirili, mrk do konca opazovali in pet njegovih faz, nenavadno čudno ali čudežno doživeti, natančno zapisali.

Imena opazovalcev se niso ohranila. Ohranilo pa se je latinsko napisano poročilo o tem opazovanju. V Vipavskem Križu ga je napisal kapucinski provincial Krištof iz Čedada, ki je vodil skupino opazujočih kapucinov.

Dogodek se je zdel zanimiv in hkrati dovolj pomemben, da so o njem pozneje natisnili posebni letak. To je naredil Adam Boštjan Siezenheim².

Krištofovo poročilo je še istega leta prevedel v nemščino in ga pri knjigotržcu Fürstu v Nürnbergu izdal kot letak z datumom, Vrhnika, 29. 1. 1664.

Prevod v slovenščino je leta 1963 v reviji Proteus objavil Jože Stabej (r. 1932) s strokovnimi pripombami in pojasnili Branka Reispa (1928–2009). Dva letaka s skico petih faz mrka in njihovo razlago hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani.

¹ O tem, da so menihi morda imeli svojo uro ali da so tako natančno zabeležili čas začetka mrka, bi tu lahko razpravljali. Vendar to ni predmet obravnave spisa. Sami razmislite.

² Adam Boštjan (Sebastian) Siezenheim (?–?), nekaj časa uradnik kranjskih deželnih stanov, sicer pa pisec vzgojnih del. Bil je odličen latinist. Ni bil Kranjec. V Ljubljani je bival od okoli leta 1650 do leta 1659, po letu 1660 ga več ne omenjajo, razen leta 1664, ko je prišel podpisat prevedeni letak o opazovanju Sončevega mrka. Verjetno se je pozneje preselil na Štajersko.

V poročilu je zabeleženo eno najstarejših astronomskih opazovanj na Kranjskem. Ni pa seveda prvo. Prvo je bilo opazovanje Velikega kometa leta 1577, o katerem je Jakob Strauss še istega leta napisal knjižico.

Warhaffter und glaubwürdiger Bericht / eines erschrecklichen Wunderzeichen / so sich den 28. Januari dieses 1664. Jahrs / frue um 8. Uhr / an der Sonnen erzeiget / und in dem Fürstenthum Graubey Ober-Lepach zum D. Erzb. von hohs PP. Capucin. neben ihrem Provincial ist gesehen worden / welche sich auch orbien / solches sub Juramento, auf Begehren / ausgesagen.

Den 28. Jan. dieses 1664. Jahrs zu Morgens gegen 8. Uhr / als wir von Oberdorf bey Ober-Lepach zu nemm benach / stonnen / und gegen Loerich / wannen wir uns anpochen ein Quarz / mann in einem grauen Kleid begabert / welcher uns mit den gleichen Worten anredet: (dann ich frue von der Sonnen dieselbe auf der linken Seiten habend / er aber gegen der Sonnen gangen) Sehet / so het meine Patres. wie si heut die Sonn so artig / daruff wir auf die Sonn zu geh den / und besahend / das sie ganz luech / eher allen Schein und Stralen / und eberhalb auf der Seiten in forma wie es allen zu sehen / dessen haben wir uns hoch verwundert / und mit einander geredet / was doch die Ursache dieses seltsamen Zeuchens der Sonn sein muesse. Und als wir ein wenig unten Oberlach drueberhau verweilt / und weiter zu het in die Sonnen geschauet / alsdann si baren in der Sonnen bey dem Zeichen des Buchstaben E zu sehen anseel ein langer magere Mann / (Num. 1.) Oben davor si unter dem B hinein in die Sonne gangen ein starrer Mann / und mit ihm noch andere gese / die sich aber noch starrer geseien. Nach alle drei frue auf dem langen Mann / in der Sonnen schen / wannen daruff si er geseien / si aber frue siem / gegen dem Buchstaben A. starr nach gangen / und alldorten bey diesem Buchstaben A alle ver / schreuten. Geschen daruff si zu sehen geseel / das ein Troop fugeblicher (Num. 2.) von dem Buchstaben B hinein in die Sonnen marchiert / unter diesen si ein lan / ger und schone Mann geseien / und frue nach die Sonn fertig geseien / nach / herbe aber geschien dem Buchstaben A und C ver / schreuten. Bald daruff frue / zwey Kirchentuehlen mit einem kleinen Kirchlein zu sehen anseel / (Num. 3.) ein grosser / zwey ein Heuer / der grisse si geseien bey dem Buchstaben D. der kleiner aber bey dem F. frue aber geseien an dem Ort ver / schreuten. Nach diesem si urpluech zu / sehen geseel / das zwey grossen / schwarze Maenner zu Pferd / (Num. 4.) und noch

mit ihnen ein grosse Waenger Reuter vor dem Buchstaben N hinein in die Sonnen sein / kommen. Die haben stark geseien / gegen dem Buchstaben A. alle das auch frue / von so starrten Schenken zu sehen anseel / daruff wir anseel geseien zu sehen / zu / den / und unter diesen zu Ort um Hain zu sehen / denn es war grossen / auch an / gesehen / frue also ermannt jenen Maenner und Reuter mit Schenken und frue / gegen dem Buchstaben A gangen / und frue geschien dem A und C ver / schreuten.

Über dieses und auf die frue si ein grossen / schwarzen Mann zu Pferd / (Num. 1.) der war ganz hoch und leicht zu sehen / bey dem Buchstaben I hinein in die Sonne mit / grossen Luechen geseien / und mit seiner Waenger sehr ganz oben an der Sonnen an / gesehen / denn si nach gefolgt eine ganze Armee Reuter / also das die röhliche Sonn / mit ihnen fast anseel geseien. Die haben noch viel geseien / als die reuter gegen dem Buchstaben A geseien und geschien / zwey ein erschrecklicher Armee geseien werden / welches uns noch zu grossen Schrecken und unruhigem Gebeit bereut hat. Endlich und nach diesem langen Geuch / frue die Waenger bey dem Buchstaben C allermach ver / schreuten / auf der Seiten A si niemals einig Widerstand / auch gar keine Person zu sehen geseel. Solcher Zug und Geuch hat geseien der / ein grossen röhliche Sonn.

Nach dem alles dieses / so obbesagt / ver / schreuten / si die Sonn in der Wint / ten Haut / und auf der Seiten um und um hung werden / und si alle die Sonne eher / Platan gelieben ob / geseien bey zwey Stund. Daruff hat sie anseel geseien / der / grossen / Stralen von sich zu gehen / und si allermach oben an der Sonnen röhlich / werden. Daruff die Luna. welche sich in die Sonne ver / liehen.

Darum Ober-Lepach / in dem Fürstenthum Graubey D. Erzb. den 28. Jan. 1664.

Geseien bey D. Erzb. Fürsten / Kurfürsten in Nürnberg.

Letak oziroma plakat o delnem Sončevem mrku, ki so ga opazovali menihi kapucini dne 28. 1. 1664 dopoldne med Vrhniko in Logatcem.

Povečane slike petih faz mrka; spodaj v tekstu pa je napisana njihova ustrežna razlaga (komentar) v nekakšni domišljijiski zgodbi.

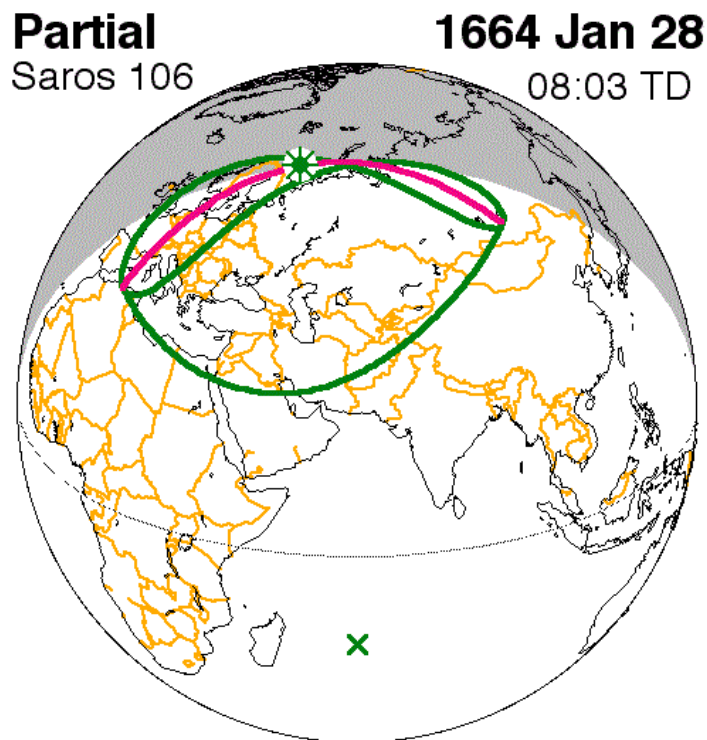
Menihe je na njihovi poti spremljal nek popotnik. Opozoril jih je, da Sonce drugače izgleda. Zgodba o opazovanju Sonca od tega trenutka teče takole.

Ko so menihi pogledali navzgor, so na Sončevem površju opazili suhega visokega moža, ki so mu sledile tri manjše osebe. Poleg se je pojavila vojska pehote, ki je odpirala pot do dveh cerkvenih stolpov. Ta dva stolpa sta zamenjala »dva mogočna črna možka na konju« in številni drugi konjeniki, ki so vsi streljali. Ob tem so menihi "začeli vzdihovati, moliti, jokati in prositi boga za pomoč", dokler konjeniki niso izginili. Nazadnje se je pojavil še en konjenik, "ves bel in lahkoten", močnejši in bolj zastrašujoč od prvih dveh. Prav tako je vodil četo konjenikov, ki so skoraj pokrili Sonce. Ti so se borili četrto uro, menihi pa so med tem poglobili svoje molitve. Ko so izginili, je bilo Sonce "modro v sredini in krvavo po vsem obrobju"; dve uri je slabše svetilo.

Po tem dramatičnem opisu bi pričakovali, da bo pisec ponudil neke vrste razlago teh strahotnih vizij menihov, vendar preprosto pravi: "To je bila Luna, ki se je izgubila na Soncu". In tako konča svojo zgodbo.

Pisec je kristalno jasno razumel bistvo pojava, ki ga je videla in opazovala skupina, vendar ga podajanje znanstvene razlage ni zanimalo, le alegorična. Tako se zdi, da je zgodba o opazovanju mrka vpeta med dva svetova: verovanje v znamenja in čudeže ter sprejemanje racionalnega znanstvenega mišljenja.

Morda pa obstaja razumna razlaga za vizije, ki so jih videli menihi.

Še strokovni pogled na ta davni mrk.

Slika prikazuje, v katerih krajih na Zemlji je bil viden delni Sončev mrk, ki so ga opazovali kapucini v ponedeljek, 28. 1. 1664. Maksimalna faza, ko je Luna zakrila 44 % Sončeve navidezne ploskvice, je bila ob 9. uri. Sonce je takrat nekaj časa nekoliko slabše sijalo, kar so menihi zaznali.

Danes vedno dobimo dobra navodila, kako naj varno opazujemo Sončev mrk, naši popotniki iz 17. stoletja pa so gledali neposredno v Sonce. S tem so tvegali resne poškodbe oči in so zato pred seboj videli razne pike in zaznavali čudne razcefrane temne madeže, ki jih domišljija lahko spremeni v vizijo.

Kranj – Zlato Polje, 24. avgust 2018

Majo Prosen

Literatura

S. Južnič in M. Prosen, *Astronomija na Slovenskem in slovenski astronomi na tujem (12.-21. stoletje)*, Didakta, Radovljica 2008, 35; slike so s spleta.